

Милан Јовановић

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

ПАРЛАМЕНТАРНИ ИЗБОРИ У СРБИЈИ 2012. ГОДИНЕ – РЕЗУЛТАТИ И ПОЛИТИЧКЕ ПОСЛЕДИЦЕ*

Сажетак

Повећање апстиненције и промена странака на власти, главне су карактеристике избора 2012. године. Коалиције окупљене око Демократске странке, Социјалистичке партије и Г17, које су претходним изборима 2008. године имале већину и формирале владу, освојиле су незнатно мање гласова на мајским изборима, али владајућа коалиција није задржала власт. Промену владе узроковао је пораз лидера ДС, Бориса Тадића на председничким изборима. Победа Томислава Николића, председника Српске напредне странке, на председничким изборима отворила је промене у односима парламентарних странака и формирање нових политичких савеза. СНС је победник општих избора: поразили су Српску радикалну странку тако што су јој преузели чланство, функционере и бирачко тело; њихов кандидат вршиће функцију шефа државе; формирали су Владу и врше власт у већини јединица локалне самоуправе. Лидер ДС Б. Тадић највећи је губитник општих избора: после вишегодишње доминације на политичкој сцени он је изгубио место председника Републике, а демократе су опозиција у парламенту. Тај пораз Б. Тадића коштао је и места лидера странке. Преокрет у формирање власти омогућила је коалиција окупљена око социјалиста. Освојивши око 80% гласова више него на претходним изборима, социјалисти су напустили доскоршњег „стратешког партнера”

* Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

и омогућили изборни преокрет. Трансформисани радикали и социјалисти, политички партнери из 90-тих, после дванаест година, поново су на власти. Политика коју ће водити показате да ли су у праву скептици који тврде да се ради о рестаурацији старог режима и политике или јачању консолидације демократије.

Кључне речи: резултати избора, излазност, политичке последице

У процесу редемократизације Србије, који траје нешто дуже од две деценије, било је, не рачунајући прве конститутивне, шест превремених парламентарних избора и само два изборна циклуса, 1997. и 2012. године, која су одржана после истека уставом одређеног четворогодишњег мандатног периода Народне скупштине. Изборни календар је наговештавао да ће се они одржати истовремено са изборима посланика Скупштине АП Војводине и одборника у већини општина и градова, као и 2008. године када су се истовремено одржали избори за парламенте од локалне самоуправе, преко АП Војводине до Републике. Међутим, изборна сцена се додатно усложнила расписивањем превремених избора за председника Републике. Тако се 6. мај 2012. године претворио у опште изборе, јер је већина грађана бирала предстваничка тела од локалне самоуправе, преко аутономне покрајине, до националног нивоа. Термин истовременог одржавања избора на свим нивоима није производ случајности. Напротив. Он је пажљиво и намерно одређен вољом владајуће Демократске странке из неколико прозаичних разлога за које све странке на власти верују да ће им бити додатни адут пред бирачима. Први се огледа у образложењу да трошеће пуног мандата парламента и владе значи стабилност власти, уз очекивање да ће јавно мњење то разумети као подршку бирача странкама владајуће коалиције, као израз надмоћи над опозиционим ривалима и већом шансом за изборни успех и добијање још једног мандата и останак на власти. Зато је до последњег часа чекана одлука о добијању кандидатуре за чланство у ЕУ, отпочињање производње аутомобила ФИАТ у Крагујевцу, као највећих изборних обећања, и зато су одбијени захтеви опозиције да се годину дана раније распишу превремени избори. Други разлог је увереност демократа, вероватно заснована на интерним истраживањима јавног мњења, да ће одржавањем избора на свим нивоима додатно хомогенизовати присталице своје политике. Зато је супротно духу Устава, председник Републике Србије и Демократске странке Борис Тадић, изазвао институционални вакум „скраћивањем” мандата и расписивањем превремених избора за шефа државе. Поред ова два политичка разлога за које су веровали да ће „дати ветар у леђа” њиховим кандидатима и кандидатским листама, демократе

су посегле и за верским: избори су расписани на велики православни празник, Ђурђевдан, страначку славу, поручујући да у изборима осим бирачке, очекују и небеску подршку.

ПОЛИТИЧКИ ОКВИР

Изборним процесом доминирају странке и грађани као бирачи, али динамика избора узрокована је превасходно друштвеним контекстом. Изборна одлука је увек одраз односа снага у страначкој арени и расположења бирача, али узроци исхода изборних процеса увек су уоквирени друштвеним пољем, оним што се у њему догађа, како тренутно тако и дубински. Политички актери припремали су се четири године за мајски улазак у изборну арену. Власт је имала пун мандат да спроведе програм око којег се формирала парламентарна већина, а опозиција исто толико да критикама укаже бирачима на слабости те политике и да се наметне као реална алтернатива. Тај интервал је богат бројним догађајима и процесима од којих су неки имали улогу епизоде, а други имају дуже трајање и дугорочније последица на понашање бирача. Зато ћемо укратко указати на неке, по нама најмаркантније контексте у том пољу без којих није могуће тумачити опредељивања бирача.

Тектонско померање у политичкој арени у сегменту страначког система, прва је карактеристика друштвеног контекста и одвијало се у два корака. Прво је формирана влада Демократске странке и Социјалистичке партије Србије, а затим је дошло до сукоба у Српској радикалној странци. Оба ова процеса произвела су дисбаланс у страначком систему у корист евроинтегрита у односу на суверенисте, два доминантна блока на политичкој позорници формирана и јасно профилисана после 2000. године у контексту односа према решавању проблема нелегалне сецесије Космета и придруживања ЕУ. Декларацијом о политичком помирењу социјалисти и демократе су отворили перспективу социјалдемократизације странчке сцене и јаснијег идеолошког профилисања левог блока.¹⁾ Социјалисти су се после осам година вратили у власт и дошли у прилику да јасније репозиционирају своје место на страначкој сцени, побољшају међународну репутацију отварањем процеса уласка у Социјалистичку интернационалу, „амортизују... стигматизацију из деведесетих” и тако зауставе вртоглави пад реј-

1) Декларација о политичком помирењу и заједничкој одговорности за остваривање визије Србије као демократске, слободне, целовите, економски и културно развијене и социјално праведне земље, доступно преко: <http://www.ds.org.rs/dokumenti> [19.6.2012.]

тинга који је претио да их потисне испод законског изборног прага.²⁾ Демократе су задржале позицију водеће странке у формирању владе и обезбедиле останак на власти, добијајући могућност да се из центра политичког спектра помере у лево и доследније профилишу као странка која је на социјалдемократским позицијама програмски и политички, а не само по вољи својих лидера. Други тектонски удар у страначком систему започео је у марту 2008. године, пред изборе, када је Маја Гојковић, потпредседница СРС, напустила радикале и основала Народну партију, а наставио се у септембру, када је Томислав Николић, заменик председника СРС, поднео оставку на све функције у странци. Вољом ауторитарног лидера Војислава Шешеља који је из Хашког затвора управљао странком искључен је из странке. Т. Николића је подржало двадесетак посланика који су формирали посебну посланичку групу која је прећутном подршком владајуће већине успела да сачува мандате и тако се институционализује као фракција која ће врло брзо прерасти у нову странку, исисавајући матичниј странци чланство, бираче и утицај.³⁾

У основи оба процеса био је однос према интеграцији у Европску унију. Преласком социјалиста у блок евроинтегратора и јасним позиционирањем Српске напредне странке за чланство Србије у ЕУ, евроскептици остају у маргиналној мањини. Истовремено уз незнатна кадровска освежења и социјалистима и преображеним радикалима преведеним у СНС почиње да расте изборни рејтинг. Социјалистима захваљујући позицији у власти, а напредњацима захваљујући позицији најснажније опозиционе странке која се форматизовала као специфичан покрет незадовољних учинцима и политриком власти.

Други аспект друштвеног контекста јесте политика Владе у глобалној економској кризи и њен утицај на привреду Србије. Влада није схватила размере првог таласа економске кризе која је од 2008. године захватила САД и низ држава ЕУ и системом домина се проширила на цео свет. Пројектовани циљеви на почетку мандата који коинцидирају са почетком кризе, управо то показују: опредељење за европску будућност Србије, неприхватање независности АП Косова и Метохије, неопходност јачања економије, јачање социјалне одговорности Владе, поштовање борбе против криминала и корупције и поштовање међународног права. Влада

2) Павловић, В. (2012), Цивилно друштво, партије и избори. *Политички живот*, 5 : 12.

3) Јовановић, М. (2012), Председнички избори у Србији 6. и 20. маја 2012. године, у *Око избора 18 - Председнички и избори мај 2012*, Центар за слободне изборе и демократију и Национални демократски институт за међународне односе, Београд, стр.13.

је намеравала да економске циљеве оствари динамичним растом БДП од 7% годишње, растом запослености са најмање 200.000 нових радних места за четири године, смањивањем стопе незапослености са 18,1% на 11,9%, повећавањем стандарда грађана и равномерним регионалним развојем.⁴⁾ Уместо тога на истеку мандата незапосленост је порасла на 23,7% (новембар 2011.) са тенденцијом раста, БДП је спао на 1,5% (2012.), номинални мали раст плата и пензија обезвређен је инфлацијом од 14,7% на крају 2011. године када је јавни дуг прешао 45% бруто домаћег производа и достигао суму од 14,48 милијарди евра. Све је пратио пад индустријске производње и успорена реализација инфраструктурних пројеката: незавршен ауто-пут, кашњење са производњом аутомобила ФИАТ у Крагујевцу.⁵⁾ Негативни ефекти додатно су појачани поништавањем трећине приватизација и лошим радом приватизованих предузећа: тако је нпр. власник вратио држави железару Сартид и обуставио производњу. Кумулација негативних трендова резултирала је падом стандарда и повратно снажно утицала на незадовољство грађана и критике Владе.

Функционисање и стање политичких институција у посматраном периоду показује успоравање и девијације у процесу консолидовања демократије. Народна скупштина је показала завидан степен функционалности мерено бројем усвојених закона. Законодавни динамизам у ствари показује складно функционисање парламентарне већине и доминацију егzekутиве над законодавним телом. „Ефикасност” српског парламента подстакнута је и процедуралним изменама пословника којим је убрзан процес одлучивања, а могућност коришћења процедуре за опструкцију сведена на минимум. Изостајање студиознијег ангажовања посланика у процесу дебатована о законским пројектима, спорадично организовање јавног слушања у закодованом процесу, коришћење знања, идеја и примедби цивилног сектора и посебно праћења спровођења закона, слабости су које су бацале сенку на рад Народне скупштине. Извршна власт оличена у председнику Републике и Влади показала је све особености мешовитог модела: доминацију шефа државе над владом и парламентарном већином. Задржавајући позицију председника Демократске странке, Б. Тадић је као председник Републике директно управљао радом парламентарне већине и Владе. Изјавама и актима - директним учешћем у склапању уговора, упли-

4) Експозе мандатара за састав Владе, Мирка Цветковића 7.6.2008. године. Доступно на : <http://www.srbija.gov.rs> [20.6.2012.]

5) Статистички прилог: становништво, макроекономска, привредна и финансијска кретања, (2012). *Преглед*, бр. 1: 126-129.

тањем у одлучивање Владе и појединих министарстава, он је преузео улогу активног дела егзекутиве која уставно припада Влади. Са политички инфериорним премијером Б. Тадић је постао централна фигура политичког система који је повремено функционисао по председничком моделу. Коалициона Влада са строго страначко издељеним ресорима појачавала је потребу арбитража са стране и то је додатно јачало позицију председника Републике. Однос према трећој грани власти, судској, потпуно је довео у питање уставно начело поделе власти и независност судства. Процес задирања у независност судске власти започет је доношењем Устава РС 2006. године, а кулминирао завршетком реформе 2009. године. Праћен отпором и оспоравањима академских и стручних кругова, али и институција ЕУ, процес реформе правосуђа претворио се, с једне стране, у лустрацију, а с друге у номинацију страначки подобних судија и тужилаца, обе спроведене по идеолошким критеријумима. Уместо да добијемо судство ојачане независности, добро организовано и ефикасно, добили смо страначки зависно правосуђе, дезорганизовано и споро. Такво стање институција умањило је могућност система да ефикасније сузбије корупцију и разне видове организованог криминала и поред евидентних успеха полиције и тужилаштва да се обрачуна са бројним криминалним клановима за шта су добијена признања утицајних држава и међународних институција. Успоравање консолидовања институција праћено је и проблемима у раду независних тела за заштиту људских права као што су Повереник за информације, Заштитник грађана, Повереник за родну равноправност, и сл. Томе треба додати лоше оцене о слободи медија. Општа оцена је да су медији под политичком контролом не инструментима политичке, него економске репресије, али и директним упливом и притиском са највишег места - кабинета председника Републике, о чему сведоче полемике уредника, новинара и саветника.⁶⁾

Мандатни период Владе на међународном плану био је у знаку изборне крилатице „и Косово и ЕУ” и обележен проблемом статуса Косова и Метохије и настојањима да Србија стекне статус кандидата за чланство у ЕУ и добије датум за отпочињање преговора. Скупштина Косова је 17. фебруара 2008. године акламацијом усвојила декларацију о независности, а покушај Србије да пред међународним судом у Хагу тај акт прогласи нелегалним са становишта међународног права осујећен је. Истовремено Србија је прихватила мисију ЕУ на Косову и Метохији и тако смањила улогу ОУН у решавању овог проблема. Под императивом убрзава-

6) Исто, стр.14-15.

ња „европског пута” отпочет је дијалог око решавања „техничких питања”, који је завршен бројним компромисима које све стране различито тумаче. Србија је хапшењем и испоручивањем Радована Караџића и Ратка Младића завршила обавезе према Хашком трибуналу, али је тек на крају мандата Владе, 1.марта 2012., добила статус државе са којом ће се разговарти о чланству⁷⁾. Прокламована спољнополитичка позиција са „четири стуба”, ЕУ, САД, Русија и Кина, критикована и оспоравана, ослањала се првенствено на прва два „стуба”. Сарадња у региону је унапређена. Посебно се ту истичу односи са Хрватском, али без довољно агилности да се инсистира на решавању имовинских и статусних проблема бројних избеглица и бриге за положај српске националне мањине у земљама бивше Југославије.

Ово је груби кроки основних карактеристика друштвеног контекста који је утицао на понашање изборних актера, тематско обликовање изборних кампања и очекивања бирача. Као што у изборима често бива, владајућа коалиција и опозиција у вредносном одређивању појединих елемената овог контекста имале су дијаметралне позиције.

НОРМАТИВНИ ОКВИР

Изборни модел успостављен 2000. године био је на снази и у овим парламентарним изборима - једна изборна јединица, затворена блокирана листа, 5%-тни изборни праг који не важи за листе странака које представљају националне мањине и расподела мандата Д'Онтовог формулом. Једина промена нормативних правила односила се на расподелу мандата. Одредбе изборног закона по којима су странке самостално расподељивале мандате, Уставни суд прогласио је неуставним, па се изменама изборног закона мандати додељују кандидатима по редоследу на листи. При томе се мора водити рачуна да свако треће посланичко место припада мање заступљеном полу, женама.

Од редемократизације овакав пропорционални модел изборног система најдуже је у примени. По њему су народни посланици бирани пет, а одборници два пута. Основни проблем код оваког модела јесте деперсонализованост представника – грађанин не зна ко га представља у општини, граду и Републици. Посланици и одборници су делегати странке, а не представници грађана. Такав мо-

7) Ван Ромпеј: „Србија постала кандидат за ЕУ“, доступно на: [http:// www.blic.rs](http://www.blic.rs) [17.6.2012.]

дел демотивише изборну партиципацију, а посланике и одборнике усмерава искључиво на странку. У таквим условима, политички систем функционише по принципима партократије, а изборне коалиције суспендују дејство законског изборног прага, производећи фрагментацију парламентарног страначког система. Покушај да се спроведе целовита изборна реформа и ови недостатци ублаже, није успео. Међутим, ипак је промењено неколико закона који тангирају приступ изборној арени па су по тој логици утицали и на парламентарне изборе.

Прво је донет нови закон о политичком организовању којим је утврђен 100 пута већи цензус за регистрацију странке тако да се уместо досадашњих 100 оснивача сада тражи 10.000 хиљада. Толико потписа је потребно и за подршку кандидатури председника Републике. Због тога су неке странке покренуле процес оцене уставности ове одредбе. Прокламовани циљ - смањивање броја странка и стабилизација страначког система, делимично је остварен. У тренутку расписивања избора у регистру је било 89 уписаних странака, од чега је више од половине номинално заступала интересе националних мањина. Затим је донет закон о јединственом бирачком списку и по први пут је сачињена комплетна евиденција бирача. Критике изречене на сумње у укупан број бирача само су путоказ да систем сада треба сталним ажурирањем довести до што веће тачности. Ова чињеница је важна и за избор председника државе. Иако актуелна решења не садрже никакве цензусе који условљавају његов избор, ажурна евиденција бирача подиже кредибилитет читавог процеса. На крају су учињене значајне измене у контроли финансирања и медијском праћењу изборних кампања чиме је изборни процес, иако уз бројне критике, добио на озбиљности и подигао одговорност свих актера за регуларност ових аспеката изборне утакмице.⁸⁾

Идеја уобличена у законски пројекат да се уведе професионална изборна администрација и страначки активисти искључе из изборних органа како би се нагласила професионалност, политичка неутралност и непристрасност у вршењу изборних радњи, није прихваћена. Као што нису спремне да прихвате промене изборног модела и одрекну се монопола над представничким мандатима, странке нису хтеле да се лише могућности контроле и арбитража и у изборном процесу, и то директно преко изборних органа.

Како и техничке измене изборних правила могу имати директне последице по исход изборне одлуке, што ће се видети и на

8) Јовановић, М. (2012). Институционални оквир изборног система - „мала” или „велика” изборна реформа?. *Политички живот*, 5: 19.

примеру ових избора, важно је имати у виду основне нормативне детерминанте изборног система по којима се одвијала изборна утакмица да би разумело понашање изборних актера и резултати.

АКТЕРИ И КАМПАЊЕ

Пропорционални изборни систем претпоставља самосталан изборни наступ партија. Коалиције нису иманентне овом изборном моделу јер се свакој странци дозвољава да провери свој рејтинг у бирачком телу, односно добије гласове бирача оних социјалних слојева чије интересе заступају.

Међутим, на изборима 2012. године у Србији то није био случај. За места у Народној скупштини претендовало је 18 изборних листа, четири мање него на претходним изборима, у оквиру којих је било постројено 93 организације - 54 партије, од 89 уписаних у регистар, и 39 удружења и група грађана. Од осамнаест изборних листа, једанаест је наступило самостално - девет изборних листа партија: Демократска странка Србије, Савез војвођанских Мађара, Странка демократске акције Санџака, Ниједан од понуђених одговора, Српска радикална странка, Комунистичка партија - Јосип Броз, Социјалдемократски савез, Реформистичка странка и Црногорска партија, и изборне листе два покрета, уствари две групе грађана: Двери за живот Србије и Покрет радника и сељака. Из ове групе три изборне листе стекле су парламентарни статус, ДСС прескочивши законски изборни праг, СДА и Ниједан од понуђених одговора, освојивши број гласова већи од природног изборног прага.

Самосталан наступ већине од утврђених изборних листа ишао би у прилог тврдњи да пропорционални изборни систем смањује потребу изборних коалиција. Међутим, то је привид. У преосталих седам коалиционих листа било је сврстано 45 партија, више од половине уписаних у регистар, и 37 група грађана, удружења грађана, избеглица, предузетника и сл., и свих седам листа освојило је посланичке мандате. Само је листа Коалиција албанаца Прешевске долине користила за то природни изборни праг, док су све остале прескочиле границу законског изборног прага од 5% важећих гласова. Коалиционим наступом партије су избегле дејство изборног прага. Коалиције су биле многочлане и често изгледале као „хармонике”, растезале су се онолико колико је било интересената да коалицији приступе, без програмске и идеолошке конзистентности. Коалициони уговори, боље речено, договори лидера

коалиционих чланица, остали су ван домашаја чланова партија, па и бирача и шире јавности.

Табела 1. Изборне листе које је утврдила
Републичка изборна комисија

ред-ни број	назив листе	број кандидата	први на листи
1	Избор за бољи живот - Борис Тадић	250	Драган Ђилас
2	Српска радикална странка - др Војислав Шешељ	250	Војислав Шешељ
3	Уједињени региони Србије - Млађан Динкић	245	Млађан Динкић
4	Чедомир Јовановић - Преокрет	250	Чедомир Јовановић
5	Покренимо Србију - Томислав Николић	250	Томислав Николић
6	Демократска странка Србије - Војислав Коштуница	250	Војислав Коштуница
7	Ивица Дачић - "СПС, ПУПС, ЈС"	250	Ивица Дачић
8	Двери за живот Србије	209	Бранимир Нешић
9	Савез Војвођанских Мађара - Иштван Пастор	250	Балинт Пастор
10	Реформистичка странка - Проф. др Милан Вишњић	175	Александар Вишњић
11	Странка демократске акције Санџака - др Сулејман Угљанин	30	Ифета Радончић
12	Покрет радника и сељака	190	Зоран Драгишић
13	Социјалдемократски савез - Небојша Лековић	182	Даница Грујичић
14	Све заједно: БДЗ, ГСМ, ДЗХ, ДЗВМ, СС - Емир Елфић	68	Емир Елфић
15	Коалиција Албанаца Прешевске долине	11	Риза Халими
16	Црногорска партија - Ненад Стевовић	52	Ненад Стевовић
17	Комунистичка партија - Јосип Броз	60	Јосип Броз
18	Ниједан од понуђених одговора	93	Никола Тулимировић

Карактеристика ових избора је стапање предизборне и изборне кампање за локалне, покрајинске, парламентарне и председничке изборе. Предизборна кампања започела је знатно раније, почетком априла 2010. године. Петицијом Српске напредне странке и Нове Србије са милион потписа и низом масовних митинга захтевано је расписивање превремених парламентарних избора. Контин-

нуирано се одвијао низ избора одборника за скупштине општина у 2011. години, застоји и условљавања за добијање статуса кандидата за чланство у ЕУ, те све отвореније међусобне критике партнера у Влади. Они ће ескалирати смењивањем Млађена Динкића са места потпредседника и министра и реконструкцијом Владе половином марта 2011. године. На то се надовезује спектакуларни штрајк глађу Томислава Николића, лидера СНС у априлу исте године, као радикалан чин протеста због одбијања власти да распише превремене изборе. Владајућа већина остала је чврста у намери да потроши читав мандат и у томе је успела. То је од 1990. године друга влада која је трајала читав Уставом одређен мандатни период.

У том периоду није била актуелна идеја да се одрже и превремени председнички избори јер је мандат Б. Тадићу истицао 2013. године. Процењом изборних стратегија Демократске странке да би истовремено одржавање избора на свим нивоима имало синергијско дејство на њихов рејтинг, односно да ће вођење кампање од стране лидера повећати број гласова за њихове изборне листе, трасиран је пут да Б. Тадић оставком створи правни основ за опште изборе и то је учињено. Расписивање председничких избора у жеку изборне кампање за одборнике и посланике аутоматски је довело до промене изборних кампања. До тада претежно програмске, замењују се лидерским кампањама⁹⁾.

Ишлазак из кризе као логичан одговор на дубоку економску, социјалну, институционалну, политичку и моралну стагнацију у друштву, чинило је окосницу програмске кампање. У нијансама реторичке и маркетиншке природе сви су нудили решења за привлачење страних инвестиција, фаворизовање малих и средњих предузећа, подстицаје предузетницима за веће запошљавање, дотације пољопривредницима, покретање и финансирање инфраструктурних објеката, реформу пореског система, свеобухватан и издашнији систем социјалне заштите, департизацију јавних предузећа и установа, децентрализацију државе, ефикаснију, професионалнију и мању администрацију, и сл. Кохезивни фактор и аксиомски пропагирани услов за остваривање обећаног, готово свих актера у кампањи, било је што брже чланство у ЕУ. Упадљиво је потискивање у други план крупних државних и националних тема : решавање статуса Косова и Метохије, заштита и подршка Републици Српској, брига за заштиту права српске националне мањине у државама насталим на тлу бивше СФР Југославије. Инсистирањем на животним питањима актери су ослушкивали очекивања грађана и профилисали своју понуду бирачима усмеравајући их на рациона-

9) Славујевић, З. (2012). Изборна кампања 2012. године, *Политички живот*, 5:27-35

лан избор алтернатива за решавање бројних проблема. Ипак, рационалан избор је изостао. Исте теме, иста решење, иста обећање уједначили су изборну понуду која се разликовала само по страначким амблемима. То је довело до конфузије и сужавања простора за рационалан избор просечног бирача. Како су промотери изборних порука превасходно били партијски лидери, расписивањем председничких избора оно мало елемента програмског потиснуто је у други план и замењено лидерским кампањама чак и у оним странкама и коалицијама које нису имале председничке кандидате. Општа је оцена да су доминирале позитивне кампање са елементима негативне и прљаве кампање, посебно у другом кругу председничких избора.¹⁰⁾

РЕЗУЛТАТИ И ПОСЛЕДИЦЕ

Мања излазност на биралишта, пораз владине коалиције окупљене око ДС, значајно осипање броја бирача два главна изборна ривала, напредњака и демократа, велики раст гласова коалиције окупљене око социјалиста, крах радикала који су отишли у ванпарламентарну опозицију и значајан успех покрета Двери, као новог субјекта на политичкој сцени, најмаркантнији су резултати редовних Ђурђевданских парламентарних избора 2012. године.

После раста излазности бирача у последња четири изборна циклуса од 2000. до 2008. године, на мајским изборима 2012. године долази до значајног опадања изборне партиципације. На биралишта је укупно изашло 57,8% уписаних бирача, 4% или око 150.000 бирача мање него у претходним парламентарним изборима четири године раније.¹¹⁾ Много је фактора који су утицали да се у овом изборном циклусу прекине тренд раста излазности на биралишта. Први је свакако пад стандарда грађана који се најбоље види по расту незапослености и паду плата. Неповољни привредни трендови нису само производ екстерних удара светске економске кризе. Они су добрим делом последица лоше економске политике низа влада, неуспешно изведене приватизације и одсуства воље и знања политичке класе да обликује привредни и административни амбијент који би привукао стране инвеститоре. Ефекти светске економске кризе то су само појачали и оголили. Други је разочараност у изборну понуду. Странке и изборне коалиције су у изборној кампањи

10) Славујевић, З. (2012). Изборна кампања 2012. године, *Политички живот*, 5:27-35

11) Сви подаци у табелама и о избору народних посланика преузети су из извештаја Републичке изборне комисије, <http://www.rik.parlament.gov.rs> [11.5.2012.]

толико приближиле ставове да бирач није могао уочити посебно-сти које би га мотивисале да на биралиштима јасније исказе свој став и приклањао се општем ставу „да су сви исти”. Другим речима бирачи нису видели снагу која би радикално променила стање. Општој апатичности која је подстицала апстиненцију доприносила је и слика дведеценијске кризе и потрошеност енергије очекивања у низу изборних циклуса. Неиспуњена обећања, неизгледна перспектива европских интеграција, привредног опоравка, решавања низа сложених питања од „вечитог” косметског, до проблема у здравству, образовању и другим социјалним сферама чинила су неподстицајан контекст и то у толикој мери да се и оволика излазност може сматрати задовољавајућом. Трећи се читује у одсуству активног учешћа цивилног сектора у мотивисању бирача да искористе бирачко право. Ово су после 2000. године, први избори у којима невладине организације нису водиле кампању за већу излазност, а које су често личиле на облик подршке владајућим структурама. Напротив, сада је забележено веома активно учешће интелектуалних кругова на критици избора која се одвијала кроз кампању „белих листића” што је свакако у одређеној мери утицало на један број бирача да 6. маја не искористе бирачко право. С обзиром да су ово били општи избори, да су грађани бирали председника Републике, одборнике, посланике у националном парламенту и парламенту АП Војводине, те да нико од релевантних политичких група није бојкотовао изборе, што је претпостављало већу ангажованост грађана на биралиштима, излазност је озбиљно упозорење политичким елитама и странкама. Наредни изборни циклуси показале да ли је овај пад излазности пролазна епизода или најавна тренда који не би подстицајно деловао на легитимност институција и консолидацију демократског поретка.

Већи одзив бирача од републичког просека регионално посматрано, забележен је у централном делу Србије (58,2%) и Војводини (58,3%), али и у овим регијама око 3% мање у односу на изборе 2008. године. Град Београд, као друга регија по величини бирачког тела имао је, релативно посматрано, већу апстиненцију у односу на претходни изборни циклус: маја 2012. године гласало је 5% мање бирача. Међутим, то је свега 35.000 бирача мање него пре четири године. Наиме број бирача у Београду у односу на изборе 2008. године порастао је за око 70.000 што релативизује пад излазности процентуално посматрано. Бирачи су у највећем броју изашли на биралишта ипак у окрузима на југу - Топличком (70,1%), Пиротском (69,5%), Јабланичком (69%). У само једном округу, Борском (49,6%), изашло је мање од половине уписаних бирача и

то је убедљиво најмањи одзив у овом изборном циклусу посматрано по окрузима. Детаљније анализе ће показати шта је такав одзив значио за рејтинг појединих странака и коалиција, односно чији су бирачи и присталице апстинирали.

Табела 2. Број бирача који су гласали по окрузима

Окрузи	Уписано бирача	Гласало бирача	
		<i>φ</i>	%
Град Београд	1.588.427	867.002	54,58
Севернобачки	173.212	98.239	56,72
Средњобанатски	165.206	97.630	59,10
Севернобанатски	134.271	79.624	59,30
Јужнобанатски	265.709	147.322	55,44
Западнобачки	171.142	99.989	58,42
Јужнобачки	554.614	320.396	57,77
Сремски	271.936	169.042	62,16
Мачвански	271.894	162.943	59,93
Колубарски	151.232	89.839	59,40
Подунавски	182.713	100.825	55,18
Браничевски	188.967	105.759	55,97
Шумадијски	258.353	158.408	61,31
Поморавски	208.166	121.845	58,53
Борски	129.105	64.153	49,69
Зајечарски	110.969	63.897	57,58
Златиборски	260.369	157.159	60,36
Моравички	186.098	110.219	59,23
Рашки	263.786	156.554	59,35
Расински	217.734	138.569	63,64
Нишавски	338.393	203.787	60,22
Топлички	80.947	57.661	71,23
Пиротски	81.128	56.401	69,52
Јабланички	189.306	130.777	69,08
Пчињски	196.578	108.207	55,05
Косовски	38.252	9.680	25,31

Пећки	1.907	474	24,86
Призренски	9.372	874	9,33
Косовскомитровачки	42.45	17.083	40,24
Косовскопоморавски	21.66	7.166	33,08
Иностранство	6.014	4.256	70,77
Заводи за извршење затворских санкција	9.233	7.124	77,16

Са таквим одзивом бирача трећина изборних листа успела је да пређе изборни праг од 5% или 195.645 гласова, што је био минималан број гласова потребан за учешће у расподели мандата. При томе треба имати у виду да је само једна странка, Демократска странка Србије, самостално наступила на изборима. Све остале изборне листе су колационе листе више странака и разних удружења и група грађана. Поред њих, још пет изборних листа националних мањина учествују у расподели мандата на основу природног изборног прага. Тако је чак једанаест изборних листа остварило парламентарни статус, али је зато било чак 465.618 бачених гласова. Толико је укупно гласова освојило седам изборних листа које нису освојиле мандате, што је вишеструко више него 2008.године када је број расутих гласова био близу 100.000.

Табела 3. Редослед изборних листа

назив листе	број гласова	% гласова	број мандата	% мандата
Покренимо Србију	940.659	24,04	73	29,20
Избор за бољи живот	863.294	22,06	67	26,80
СПС-ПУПС-ЈС	567.689	14,51	44	17,60
Демократска странка Србије	273.532	6,99	21	8,40
Преокрет	255.546	6,53	19	7,60
Уједињени региони Србије	215.666	5,51	16	6,40
Српска радикална странка	180.558	4,61	0	-
Двери за живот Србије	169.590	4,33	0	-
Савез војвођанских Мађара	68.323	1,75	5	2,00
Покрет радника и сељака	57.199	1,46	0	-
Комунистичка партија	28.977	0,74	0	-
Странка демократске акције Санџака	27.708	0,71	2	0,80
Све заједно	24.993	0,64	1	0,40

Ниједан од понуђених одговора	22.905	0,59	1	0,40
Социјалдемократски савез	16.572	0,42	0	-
Коалиција Албанаца Прешевске долине	13.384	0,34	1	0,40
Реформистичка странка	8.867	0,23	0	-
Црногорска партија	3.855	0,10	0	-

Два главна изборна фаворита и ривала, коалиције окупљене око СНС и ДС, добили су много мање гласова у односу на очекивања изборних штабова, али и у односу на претходне изборе. У односу на парламентарне изборе 2008. године СНС је изгубила, ако им припишемо и све гласове матичне СРС, око 100.000 гласова. Демократе су, чак ако им придодемо и гласове Уједињених региона Србије које је предводио Г17 који је на изборима 2008. године наступио под окриљем коалиције ДС, остале без подршке око 500.000 бирача.

Напредњаци су освојили највише гласова и осим изборне победе и највећег броја места у Народној скупштини победили су и свог главног ривала Српску радикалну странку. Избори су означили крај процеса поделе, конфилката и стварања нове Српске напредне странке. Радикали, најмонолитнија и најјача опозициона странка готово читаву деценију, остала је испод законског изборног прага. Отцепљено крило у новоформираној СНС придобило је готово све: чланове, бираче, посланичке мандате и медијску пажњу. Изборни суноврат бацио је радикале на маргину ванинституционалне опозиције са добрим изгледима да, по неминовном даљем осипању чланова, функционера и бирача, у дужем времену остану ван политичких институција и нестане са политичке позорнице. Програмски и политички заокрет и лидерски континуитет није био сметња напредњацима да задрже главнину бирачког тела које је подржавало радикале и придобију нове. Победа је обезбеђена управо зато што није било осипања броја гласова и поред четворогодишњег сукоба, сталног медијског подсећања на радикалско порекло, и формативовања страначке структуре које су кроз прљаву кампању потенцирале демократе.

Губитком сваког трећег бирача у односу на изборе 2008. године демократе су после радикала највећи губитници мајских избора, иако су освојили само 2% гласова мање од напредњака. Лидери ДС превидели су степен незадовољства грађана политиком коју су водили. Стигла их је казна бирача који су перципирали ДС као главног креатора политике која није испунила изборна обећања, као јединог одговорног за укупно лоше стање у држави

и друштву и казнили су их мањом изборном подршком. Интензивна маркетиншка кампања и расписивање преверемних избора за председника Републике није било довољно да компензује бежање бирача из тора демократа у апстиненцију или у друге страначке фамилије. Кумулативно са поразом лидера ДС у изборној трци за председника Републике демократе су смањиле шансе да остану на власти и поред успеха коалиционих партнера из Владе зато што су лошом тактиком потценили спремност дојучерашњих савезника да напусте “стратешког” партнера као што су 2008. године напустиле претходног.

Коалиција СПС-ПУПС-ЈС прави сје победник парламентарних избора 2012. године. За разлику од демократа које су бирачи казнили, социјалисти и коалициони партнери награђени су за рад у Влади са око 254.000 нових гласача повећавајући тако свој изборни рејтинг за око 80% у односу на број гласова на парламентарним изборима 2008. године. Стиснути између блока демократа и напредњака који нису прикривали амбиције да поларизацијом страначки систем у Србији усмере ка двопартизму, социјалисти су са коалиционим партнерима успели да прекину тренд осипања бирача и да се позиционирају не само као “језичак на ваги” у прављењу постизборних коалиција, него и као конгломерат који иако мањински партнер у власти има уцењивачки потенцијал да оствари много бољу позицију у Влади.

Демократска странка Србије и Либерално демократски савез, први самостално а други уз помоћ коалиције Преокрет, супротним политичким позиционирањем на половима политичког спектра хомогенизовали су бираче у таквој мери да су прешли изборни праг и учврстили своје бирачко тело. ДСС је освојила око 200.000 гласова мање него у изборима 2008. године када је наступала са Новом Србијом. Та чињеница је интересантна за анализу рејтинга напредњака у оквиру чије коалиције је на овогодишњим изборима наступила НС. Либерали су током кампање подешавали своје наступе ублажавајући реторику и тражећи простор да избегну дејство изборног прага. У томе им је значајно помогло нерасположење према демократима и колебање бирача у њиховом корпусу.

Уједињени региони Србије, коалициони савез десетина група грађана и регионалних странака окупљених око Г 17, играјући на карту децентрализације покушали су монополизovati овај сегмент у политичком пољу рачунајући на гласове бирача који су незадовољни “београдизацијом”, политике. Овај ризични потез лидера Г17, М. Динкића, није дао резултат који су очекивали конструктори. Једноставно, идеја деметрополизације политике у кон-

тексту општих избора није имала шансу. Лидерске кампање потпуно су у сенци оставиле програмска питања локалне самоуправе.

Важно је истаћи и изборни резултат покрета Двери. Ова политичка организација заснована на промовисању традиције врло брзо се позиционирала у политичкој арени придобијајући подршку конзервативно оријентисаних гласача. Резултат на парламентарним изборима који их је оставио незнатно испод изборног прага као и освајање одборничких места у низу скупштина општина и градова, с обзиром да се ради о новој организацији која нема ни чврсту и уиграну организацију, ни масовно чланство, кадровске, финансијске и друге материјалне ресурсе, може се сматрати успехом.

Странке националних мањина освојиле су очекивани број места у Народној скупштини. Територијално и политички концентрисаније мањине, попут мађарске националне заједнице, оствариле су максималан резултат. По први пут, користећи мањкаве одредбе о регистрацији политичких странака који омогућава странкама националних мањина упис у регистар политичких странака по блажем критеријуму, а што повратно значи избегавање услова законског изборног прага, једна странака, Ни један од понуђених одговора, која формално заступа влашку националну заједницу, стекла је парламентарни статус отварајући полемику о законској регулативи која уређује политичко организовање и изборни систем.

ЕПИЛОГ

Девети по реду парламентарни избори донели су промене на политичкој сцени Србије које резултати гласања и расподела места у Народној скупштини нису наговештавали. Демократска странка је могла задржати власт са претходним коалиционим партнерима и поред лошег изборног резултата. Међутим, Б.Гадић је, охрабрен победом у првом кругу председничких избора, одбио понуду и захтев коалиционих партнера и дојучерашњих „природних савезника” за формирање парламентарне већине и Владе одмах по одржаним изборима. Одлуку о томе одложио је за крај другог круга председничких избора рачунајући. Изгубивши мандат председника Републике Б.Гадић је изгубио партнере, могућност да формира Владу и на крају место председника ДС. Реалтивни изборни неуспех претворио се у општи пораз. Супротно, освојивши мандат шефа државе, Т. Николић је постао апсолутни победник - формирао је Владу, прузео чланство и бирачко тело СРС и новооснова-

ну СНС довео до позиције најснажније политичке странке. Мање осипање бирачког радикалско-напредњачког корпуса од бирачког тела демократа одредило је победника ђурђевданских избора 2012. године и промену власти.

Као и 2008. године коалиција окупљена око социјалиста поново је направила политички преокрет. „Стратешко” партнерство са демократама развргнуто је на основу вртоглавог изборног раста и понуде премијерског портфеља који се политички тешко одбија. Владина већина је идеолошки амалгам конзервативних, либералних и социјалдемократских идеја на којима странке које је формирају инсистирају само декларативно и програмски. Политички она је цементирана освајањем власти, прагматизмом са јаким популистичким елементима. Ова, до јуче, „немогућа” политичка комбинација уствари показује могућност и другачијих констелација које тренутно изгледају као политичка фантастика, а на коју се припрема и јавност и страначко чланство после неких следећих избора - на велику коалицију напредњака и демократа.

После дванаест година персонално незнатно измењени, програмски значајно ресетовани, коалициони партнери из 90-тих поново имају сву власт и на централном нивоу и у већини локалних самоуправа, са изузетком главног града и АП Војводине. Остаје да политика нове власти покаже да ли се ради о рестаурацији, како тврде њени критичари који још мисле да је пораз демократа случајна грешка, или суштинској промени која ће поспешити процес консолидације кроз промене које су највљиване и обећаване у изборној кампањи, како искрено очекује више пута изневерена бирачка паства. Стање у окружењу као и друштву, привреди и држави нову власт је и без ове дилеме ставила на бројне пробе и исходи ће показати коју ће улогу одиграти.

Milan Jovanovic

PARLIAMENTARY ELECTIONS IN SERBIA 2012 - RESULTS AND POLITICAL CONSEQUENCES

Summary

The increase in abstinence and the change in parties in power are the main characteristics of the 2012 elections in Serbia. The coalition gathered around the Democratic Party, the Socialist Party and the G17, which previously had a majority in 2008 elections and formed the government, won slightly fewer votes in the May elections, but this ruling coalition failed to retain power. The change of government was caused

by the defeat of the DS (Democratic Party) leader Boris Tadić in the presidential elections. The victory in the presidential elections of Tomislav Nikolić, the leader of the Serbian Progressive Party opened the door to the changes in the relations of the parliamentary parties and the formation of new political alliances. SNS (Serbian Progressive Party) was the winner of the general elections: they defeated the Serbian Radical Party (SRS) by taking over their members, officials and voters; the SNS candidate became the head of state, they formed the government and they are in power in most local governments. The leader of DS, Boris Tadić was the biggest loser in the general elections: after years of dominance on the political scene, he has lost the presidency of the Republic, and the Democrats have become the opposition in Parliament. This defeat cost B. Tadić the leadership of his Democratic Party. The turning point in the formation of the government was enabled by the coalition gathered around the Socialists. Having won 80% more votes than in the previous elections, the Socialists left their “strategic partner” thus making possible the electoral shift. The transformed Radicals and Socialists, who were political partners in the 1990’s, after twelve years, are in power again.

Key Words: Election results, Elections turnout, Political consequences

ЛИТЕРАТУРА

- Ван Ромпеј : „Србија постала кандидат за ЕУ“, доступно на: [http:// www.blic.rs](http://www.blic.rs) [17.6.2012.]
- Експозе мандатара за састав Владе, Мирка Цветковића 7.6.2008. године. Доступно на : <http://www.srbija.gov.rs> [20.6.2012.]
- Јовановић, М. (2012), „Председнички избори у Србији 6. и 20. маја 2012. године“, у *Око избора 18 - Председнички и избори мај 2012*, Центар за слободне изборе и демократију и Национални демократски институт за међународне односе, Београд.
- Јовановић, М. (2012). „Институционални оквир изборног система - “мала” или “велика” изборна реформа?“. *Политички живот*, 5: 19.
- Јовановић, Милан, „Парламентарни избори у Србији 2007. године“, *Српска политичка мисао*, бр. 3-4/2007, Институт за политичке студије, Београд, 2007.
- Јовановић, Милан, „Изборна јединица, изборни праг и страначки систем“, *Српска политичка мисао*, бр. 1-2/2006, Институт за политичке студије, 2006.
- Павловић, В. (2012), Цивилно друштво, партије и избори. *Политички живот*, 17-27.
- Резултати избора 2012.године: Доступно на [http:// www.rik. parlament. gov.rs](http://www.rik.parlament.gov.rs) [11.5.2012.]

Славујевић, З. (2012). Изборна кампања 2012.године, *Политички живот*, 27-35

Статистички прилог: становништво, макроекономска, привредна и финансијска кретања, (2012). *Преглед*, бр. 1: 126-129.

Resume

The increase in abstinence and the change in parties in power are the main characteristics of the 2012 elections in Serbia. The coalition gathered around the Democratic Party, the Socialist Party and the G17, which previously had a majority in 2008 elections and formed the government, won slightly fewer votes in the May elections, but this ruling coalition failed to retain power. The change of government was caused by the defeat of the DS (Democratic Party) leader Boris Tadić in the presidential elections. The victory in the presidential elections of Tomislav Nikolić, the leader of the Serbian Progressive Party opened the door to the changes in the relations of the parliamentary parties and the formation of new political alliances. SNS (Serbian Progressive Party) was the winner of the general elections: they defeated the Serbian Radical Party (SRS) by taking over their members, officials and voters; the SNS candidate became the head of state, they formed the government and they are in power in most local governments. The leader of DS, Boris Tadić was the biggest loser in the general elections: after years of dominance on the political scene, he has lost the presidency of the Republic, and the Democrats have become the opposition in Parliament. This defeat cost B. Tadić the leadership of his Democratic Party. The turning point in the formation of the government was enabled by the coalition gathered around the Socialists. Having won 80% more votes than in the previous elections, the Socialists left their “strategic partner” thus making possible the electoral shift. The transformed Radicals and Socialists, who were political partners in the 1990’s, after twelve years, are in power again.

The policies they will enforce will show whether the skeptics who claim that this is the case of restoration of the old regime and policies are right or whether this is in fact the case of strengthening and the consolidation of democracy.

Political consequences of the results of the elections are numerous. The first consequence is reflected in the change in the multi-party scene. The largest and the most influential opposition party, the Serbian Radical Party, has disappeared from the political scene: after a decade of playing the role of the political party with the largest number of votes and delegates in the parliament and yet also the one with a weak coalition capacity, the Radicals have gone into opposition. Their defeat was so great that there is an equal chance that the SRS will be reduced

to a marginal party and completely extinguished. The second consequence is reflected in the strengthening of the SPS. Socialists have, thanks to the political maneuvers of their leader Ivica Dačić, stopped the diminution of their electorate. Forming and maintaining coalitions with ideologically unrelated parties, the Socialists have managed to stop the diminution of the electorate and to ensure the coalition potential which made them indispensable in the formation of a parliamentary majority. With two sudden and risky political turnarounds they have strengthened their position in the government. How will the change of coalition partners reflect the ratings and functioning of the coalition will be seen in the next elections. The third consequence is reflected in the participation of minority parties in the government. The Alliance of Vojvodina Hungarians did not accept the offer to join the government, but the parties of Rasim Ljajić and Sulejman Ugljanin, which represent Bosniaks and Muslims, participate in the government. The fourth consequence is that the Western countries, primarily the U.S. and the EU, did not interfere in the formation of the government, as they did in the previous elections. This is probably due to the fact that all the parties, with the exception of the Democratic Party of Serbia, are clearly oriented towards the continuance of European integrations. The fifth consequence is that the change of power was carried out peacefully, which emphasizes the process of further consolidation of democracy.

* Овај рад је примљен 05. новембра 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 10. децембра 2012. године.